

Památková péče a památky pokrokových a revolučních tradic

EVA ŠÁDOVÁ

Nový ročník sborníku Staletá Praha vychází v roce, kdy vzpomínáme šedesátého výročí vzniku Komunistické strany Československa. Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody využívá této příležitosti a celý letošní svazek sborníku věnuje památkám a památným místům, jejichž hodnota je dána vztahem k významným pokrokovým a revolučním činům a událostem dějin našeho lidu.

Je snad na místě pokusit se zároveň v rámci tohoto svazku aspoň stručně naznačit, jak se v pražské památkové péči vyvíjel vztah k památkám revolučního a pokrokového hnutí, co na tomto úseku památková péče dosud dokázala a jakými cestami v tomto oboru chce pokračovat dále.

Památky, památná místa a památníky revolučních a pokrokových činů a událostí dnes vysoce oceňujeme jako významné činitele pro tvorbu životního prostředí a pro výchovu socialistického člověka.¹ Snažíme se je poznat, chránit, začleňovat do současného života a využívat k výchově lidí. Tento vztah k památkám uvedeného druhu však není tradiční samozřejmostí.

V návaznosti na vývoj společnosti a vědeckého poznání se během doby měnil a obohacoval rozsah a obsah toho, co zahrnujeme pod pojem památka, památné místo či památník. Měnily se takto podmíněny i působnost a postavení památkové péče a hlediska, s nimiž památková péče přistupuje k ochraně památek a památných míst i k výstavbě památníků. Měnilo se v této návaznosti i postavení památek revolučního a pokrokového hnutí v celku památkového bohatství a vztah památkové péče k památkám tohoto druhu.

Vztah k památkám revolučního a pokrokového hnutí se však mohl vyvinout až po vítězství pracujícího lidu. Teprve potom se mohly plně uplatňovat výsledky vědeckého poznání a do památkového bohatství zařazovat i památky, jež se většinou nehonosí ani vzácnou architekturou ani uměleckou výzdobou, ale jsou svědky těžkého života, v němž se zrodil a probíhal zápas o lepší budoucnost lidstva. Teprve v období výstavby socialismu se památkám revolučního a pokrokového hnutí dostalo náležitého místa v památkové péči i ve výchovném systému.

Památková péče minulého století byla převážně dobrovolnou činností osvěcených jedinců či skupin milovníků minulosti, kteří bránili cenné památky „po předcích“ či doceňovali význam skutečných historických hodnot pro život národa a to nejednou,

Národní dům na Smíchově (Zborovská 16, čp. 82) byl místem konání sjezdů KSČ za kapitalistické republiky

proti záměrům veřejné správy. Vzpomeňme jen mnohaletých bojů české kulturní fronty za záchranu pražských památek v době, kdy měšťácká radnice chtěla využít císařského tzv. asanačního zákona (z roku 1893) k „modernizaci“ Prahy, což v jejím pojetí znamenalo nahradit staré hodnotné stavby činžáky, které více vynášejí.² Přesto, že „památková péče“ v Čechách patřila v habsburské monarchii k nejaktivnějším, nezbylo jí nakonec nežli zklamaně kritizovat nebo rezignovat. Ani za buržoazní republiky se památková péče nedočkala podstatné pravomoci, zákonné opory a soustavného působení. Že se za takových podmínek nedostalo příslušné pozornosti památkám revolučního a pokrokového hnutí, je samozřejmé.

Teprve socialistická společnost ocenila památkové bohatství jako specifickou část kulturního dědictví, jako neopakovatelné a ničím nenahraditelné svědectví minulosti.

Přiznala památkám etickou, estetickou a výchovnou funkci jako součásti životního prostředí, která má bezprostřední vliv na formování osobnosti socialistického člověka.

Stačí v této souvislosti připomenout několik historických skutečností z počátku rozvoje první země socialismu — Sovětského svazu. Vladimír Iljič Lenin vydal krátce po převzetí moci revoluční vládou příkaz k ochraně kulturních hodnot Kremlu. Pět měsíců po revolučním převratu byl na Leninův návrh přijat dekret O vypracování návrhů pomníků, označujících velké dny Ruské socialistické revoluce. V souladu s Leninovými zásadami pak sovětský stát chránil kulturní hodnoty minulosti a památkové

V bývalém hotelu Belveder (Na výšinách 2, čp. 903) v Bubenči se v roce 1912 setkal V. I. Lenin s delegáty VI. historické konference

V domě U Laiblů (Řeznická 14, čp. 656/II) bydlel v roce 1912 v době konání historické pražské konference V. I. Lenin

bohatství národů Sovětského svazu. Význačné místo v této práci mají památná místa a památky revolučních zápasů, památky bojů za Velké vlastenecké války i budování socialismu až do dnešní doby. Na památných místech Velké vlastenecké války (např. v prostoru Stalingradské bitvy, na obranné linii Leningradu) byla postavena díla vysoké estetické hodnoty, která výrazně a účinně připomínají velké činy minulosti, a tak přispívají k rozvíjení socialistického patriotismu.³

Podobně dostala památková péče i u nás po skončení druhé světové války a zvláště pak po únorovém vítězství v roce 1948 nový charakter. Komunistická strana Československa jako vedoucí síla společnosti dokazovala konkrétními činy platnost slov profesora Zdeňka Nejedlého, který označil komunisty za dědice velkých tradic českého národa. Jeho slova platí dodnes: „Nemáme větší touhy, než, abychom opření o velké dědictví, které je skryto v našich dějinách a zapojení do velkých dějin dneška, dále vedli tuto tradici po nových cestách a za novými cíli k prospěchu, ke cti a radosti našeho lidu a celého národa“.⁴ Nešlo jen o proklamaci a teorii. Byl to například první dělnický prezident Klement Gottwald, který dal podnět k velkorysé obnově Pražského hradu a dalších nejvýznamnějších památek Prahy.

Nicméně osvobození a únorové vítězství znamenalo zatím jen otevření dveří pro výstavbu skutečného systému socialistické památkové péče. Koncem čtyřicátých a začátkem padesátých let se přistoupilo k rekonstrukci významných památkových komplexů. Došlo i na některé cenné objekty související s vývojem dělnického hnutí, dějinami strany a dalšími pokrokovými událostmi našich dějin a kultury. I to však byly zatím jen počáteční kroky. Rovněž orgány, které tehdy při památkové péči spolupůsobily (jako Národní kulturní komise či Ústřední památková správa), byly jen počátečním a dočasným řešením. Bylo ještě třeba vyjasnit a formulovat závažné zásady komplexního přístupu k památkám a památkové péči, vymezit jim pevné místo ve společnosti, formulovat vztah společnosti k nim.

To udělal až zákon o kulturních památkách číslo 22 z roku 1958, který se stal významným mezníkem v dějinách památkové péče u nás. Cílem zákona bylo, jak se praví v jeho úvodní části (§ 1, část první), „upravit ochranu kulturních památek, jejich využití a péči o ně pro jejich kulturně politický význam tak, aby památky byly zachovány, řádně spravovány, účelně společensky využívány a zpřístupňovány lidu, a staly se tak významnou součástí kulturního a hospodářského života socialistické společnosti.“ V dalším textu pak zákon zevrubněji a přesněji formuloval obsah pojmu památka. Praví se v něm: „Památkou je kulturní statek, který je dokladem historického vývoje společnosti, jejího umění, techniky, vědy a jiných oborů lidské práce a života, nebo jest jí dochované historické prostředí sídlištních celků a architektonických souborů, anebo věc, která má vztah k význačným osobám a událostem dějin a kultury“ (§ 2, oddíl 1, části druhé zákona č. 22/58 Sb.). Zákon také novým způsobem vytyčoval cíle památkové péče a zdůrazňoval, že péče o památky je povinností všeho lidu. „Je občanskou povinností každého,“ praví zákon, „aby ochraně památek byl nápomocen“ (§ 1, část první zákona č. 22/58 Sb.).

Zákon konečně také vytyčil základy soustavy památkových orgánů ústředních, krajských, okresních i místních, jež pak byly dalšími zákony a nařízeními zpřesněny. V letech 1959 až 1963 byly takto vytvořeny i základy Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody.

I když bylo nutné závěry zákona záhy doplňovat a upřesňovat (zejména v souladu s vyvíjející se strukturou územního rozdělení státu), přece na jeho základě neobyčejně vzrostly možnosti uplatňovat památkovou péči systematicky a intenzivněji. Důsledné uplatnění přesněji formulovaného obsahu pojmu památka a konfrontace tehdejší praxe s literou zákona ovšem musely ukazovat, že v době vydání zákona a ještě poměrně dlouho po vzniku systému orgánů památkové péče nebyl přístup k předmětu památkové péče zcela komplexní a vyvážený, že měl silnější, preferované sféry a slabší, zanedbávaná místa.⁵

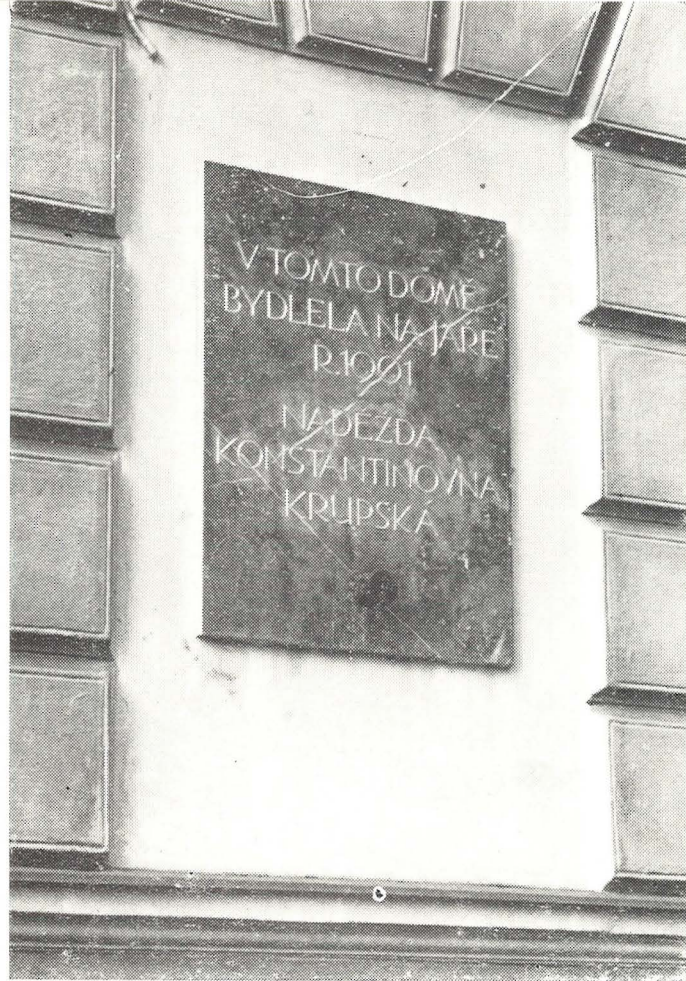
Důsledné uplatnění pojmu památka ve smyslu zákona nutně muselo vést k závěru, že památky pokrokových a revolučních tradic a jmenovitě dějin dělnického hnutí, dějin KSČ, národně osvobozenického boje a výstavby socialismu jsou objekty mimořádné hodnoty a výchovného významu i účinku, i když se většinou nehonosí skvělou architekturou či uměleckou výzdobou ani mimořádným stářím. V praxi památkové péče byla práce s památkami tohoto druhu zatím slabým místem a přes významné pokroky, učiněné po únoru 1948, nesnesla péče na tomto úseku srovnání s úsilím, které se věnovalo památkám architektury a umění. Bylo to konečně znát i na první verzi Státního seznamu nemovitých kulturních památek, tak jak ji schválila rada NVP v prosinci 1964.⁶

Jako objekty hodné památkové péče výhradně proto, že souvisí s významnými pokrokovými a revolučními tradicemi nové doby, uvádí tento seznam pouze Národní dům v Karlíně (Hybešova 10, čp. 14), kde se ve dnech od 14. do 16. května 1921 konal ustavující sjezd KSČ (zapsán pod evidenčním číslem 1586), Lidový dům v Karlíně (Sokolovská 13, čp. 17), kde bylo v letech 1923 až 1938 ústředí KSČ (zapsán pod ev. č. 1587; od památkové ochrany tohoto domu bylo mezitím upuštěno v souvislosti s výstavbou trasy C metra), dále pak památník protifašistického boje Stará střelnice v Kobylisích (ev. č. 1575), památník sovětských osvoboditelů Prahy na náměstí Sovětských tankistů na Smíchově (ev. č. 1381) a stély, postavené na hlavních trasách, po nichž vstoupila do Prahy v květnu 1945 Rudá armáda, a to v Horoměřické ulici ve Vokovicích (ev. č. 1473), na Leninově třídě v Ruzyni (ev. č. 1513), v parku před areálem Vysoké školy zemědělské v Suchdole (ev. č. 1496), v Ďáblické ulici v Kobylisích, Čimické ulici a u vozovny v Kobylisích (ev. č. 1576).

Již dříve v roce 1963 byly pro svou mimořádnou hodnotu prohlášeny národními kulturními památkami Lidový dům v Hybernské ulici č. 7 (čp. 1033/II) a bývalý zájezdni hostinec U kaštanu v Břevnově (Bělohorská 150, čp. 201).

Celkem tedy bylo do Státního seznamu nemovitých kulturních památek zahrnuto deset objektů, jejichž cena je výhradně v jejich vztahu k pokrokovým událostem minulosti, přičemž Státní seznam v roce 1964 čítal celkem 1692 objektů.

Pamětní deska na domě ve
Vršovcích (Černomořská 9,
čp. 384) připomíná pobyt
N. K. Krupské v roce 1901

Dům ve Vršovcích (Černo-
mořská 9, čp. 384), který na
jaře roku 1901 navštívila
N. K. Krupská

V domě na Pohořelci (Praha 1, Pohořelec 25, čp. 111) se narodil v říjnu 1849 J. B. Pecka

V seznamu jsou sice i další objekty, které mají vztah k pokrokovým a revolučním tradicím, ale jsou tam uvedeny především proto, že jsou pozoruhodné architektonicky a uměleckohistoricky. O tom, že se shodou okolností staly i dějištěm historických událostí, jež patří k pokrokovým tradicím, je v seznamu zmínka spíše jen na okraj.

Rozvinout systematickou práci také s památkami pokrokových a revolučních tradic a zvláště pak dějin dělnického hnutí a KSČ, národně osvobozenického boje a výstavby socialismu muselo být, a vyplývalo to i ze zákona, jedním z podstatných úkolů i pro Pražské středisko státní památkové péče.

Výchozím úkolem pracovníků pražské památkové péče bylo památky tohoto druhu poznat, dokumentovat, evidovat a na základě toho chránit. Šlo přitom — a zvláště v Praze — o velmi rozmanitý a různorodý komplex památek, památných míst různé povahy a památníků, tedy o mimořádně rozsáhlý úkol. Vždyť pražské památky tohoto druhu souvisejí se širokým okruhem událostí, jež zasahují do podstatné části období našich dějin od středověku po současnost.

Patří sem četné objekty, jež přímo vznikaly z určitého hnutí nebo vření. Tedy např. objekty, které si vybudovali dělníci, aby získali prostor pro svůj veřejný a politický život. Tak vznikly skoro všechny pražské lidové či dělnické domy, i lidové domy např. v tzv. „rudém pásu“ kolem tehdejší Prahy: v Bohnicích, Holešovicích, Hrdlořezích, Kobylisích, Košířích, Letňanech, Libni, Michli, na Pankráci, ve Vyso-

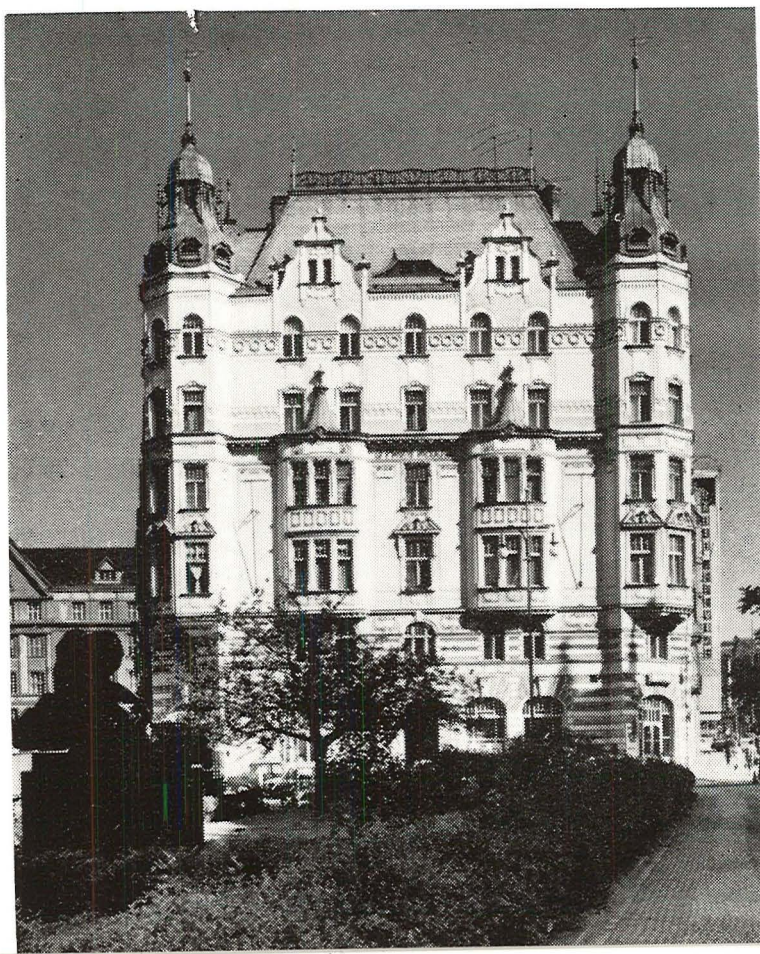

čanech, na Žižkově. Četné stopy zanechalo v Praze vyvrcholení našeho národně osvobozenického hnutí za druhé světové války. Památky z této skupiny zvláště rychle ustupovaly potřebám nového života a mizely. Z autentických nemovitých pozůstatků Květnového povstání pražského lidu a osvobození Prahy Sovětskou armádou v původní podobě nezůstává takřka nic. I ta jediná směrovka Rudé armády na domě čp. 99/III na rohu ulice U lužického semináře a ulice Míšeňské je kopie.

Do skupiny památek pokrokového a revolučního hnutí dále náleží i četné objekty, jež se staly památkami tohoto druhu teprve tím, že se v nich shodou okolností nějaká význačná událost odehrála. Jsou mezi nimi objekty zcela běžné, ale také architektonicky pozoruhodné nebo vzácné (památkovou péčí dávno ceněné pro tuto hodnotu, a proto chráněné).

Takových památek máme v Praze celou řadu. Např. raně barokní palác v Hybernské ulici (č. 7, čp. 1033/II), který byl jako Lidový dům ústředím sociálně demokratické strany a místem vydávání Práva lidu, kde však také 21. září 1920 vyšlo

U reduty (Pařížská 19, čp. 203). Zde bylo Dělnickou radou rozhodnuto konat 22. 1. 1918 jednodenní stávku

Typografická beseda (Nové Město, Ve Smečkách 29, čp. 599) byla prvním domem v Praze, patřícím socialistické organizaci

i první číslo Rudého práva. Památkou mimořádného významu se pak tato budova stala proto, že zde v roce 1912 zasedala historická šestá konference Sociálně demokratické dělnické strany Ruska, kterou řídil Vladimír Iljič Lenin. Od roku 1953 je zde umístěno Leninovo muzeum. Do této skupiny dále patří např. palác Kinských na Staroměstském náměstí, který není jen cennou architektonickou památkou. Z jeho balkónu pronesl Klement Gottwald v roce 1948 svůj slavný únorový projev.

Význačná památka se stala i z prostého zájezdního hostince U kaštanu v Břevnově, (Bělohorská 150, čp. 201), protože se tu sešel 7. dubna 1878 sjezd, na němž byla ustanovena Československá sociálně demokratická strana. Byla to událost pro další vývoj dělnického hnutí mimořádně významná. A v Praze jsou další podobné objekty. Např.

Typografická beseda ve Smečkách 29 (čp. 599/II) — první dům, který vlastnila socialistická organizace. Byl dlouho významným střediskem, kde se konaly mnohé důležité schůze a které sloužilo v roce 1901 při tajné přepravě Leninovy Jiskry do Ruska. Secesní Národní dům v Hybešově ulici (č. 10, čp. 14) v Karlíně je zase spojen se vznikem KSČ. Ve dnech 14. až 16. května 1921 se tu konal její ustavující sjezd. V secesním Národním domě na Smíchově (Zborovská ulice 16, čp. 82) se ve dnech 30. října až 2. listopadu 1921 sešel slučovací sjezd, kterým byl dovršen proces vytváření jednotné internacionální KSČ. Konaly se tu pak i některé další sjezdy strany. V holešovické Domovině na Maninách (č. 32, čp. 1149), dějišti mnoha dělnických schůzí, zasedal ve dnech 2. až 5. února 1923 první a od 31. října do 4. listopadu 1924 druhý sjezd KSČ.

Hostinec U bílého beránka (Roháčova 15, čp. 132) na Žižkově byl významným střediskem žižkovských dělníků již v minulém století. Později se stal hlavním centrem KSČ na Žižkově a od roku 1924 nesl název Lidový dům Žižkov

V roce 1929 zde probíhala část historického pátého sjezdu. Svědkem národně osvobozeneckého boje našeho lidu proti nacistické okupaci se stala např. honosná budova z roku 1925 s novobaročnou fasádou — tzv. Petschkův palác v ulici Politických vězňů 20 (čp. 929/II), kde bylo v letech 1939 až 1945 sídlo gestapa a kde byli mučeni čeští odbojoví pracovníci. V kryptě barokního kostela Cyrila a Metoděje v Resslově ulici na Novém Městě pražském se v červnu 1942 po atentátu na Heydricha ukrývali parašutisté. Zde byli obklíčeni nacisty a zde také po hrdinném boji padli. Památková hodnota budovy Československého rozhlasu na Vinohradech (Vinohradská 12, čp. 1409) je dána tím, že odtud vyšel signál k začátku Květnového povstání pražského lidu. Budova se pak stala místem bojů s okupanty, v nichž padlo devadesát čtyři obránců rozhlasu. Jako o památce nejnovějších dějin se můžeme zmínit i o Sjezdovém paláci v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v Praze 7 (čp. 416), kde došlo k významným událostem v únoru 1948, kde zasedaly sjezdy KSČ a kde se velká zasedání konají dodnes.

Je bezpočet dalších nenápadných míst a budov — svědků dělnických či odbojových schůzek a činů, která, i když je nelze v původní formě zachovat, je třeba alespoň uchovat v paměti a lidem je připomínat.

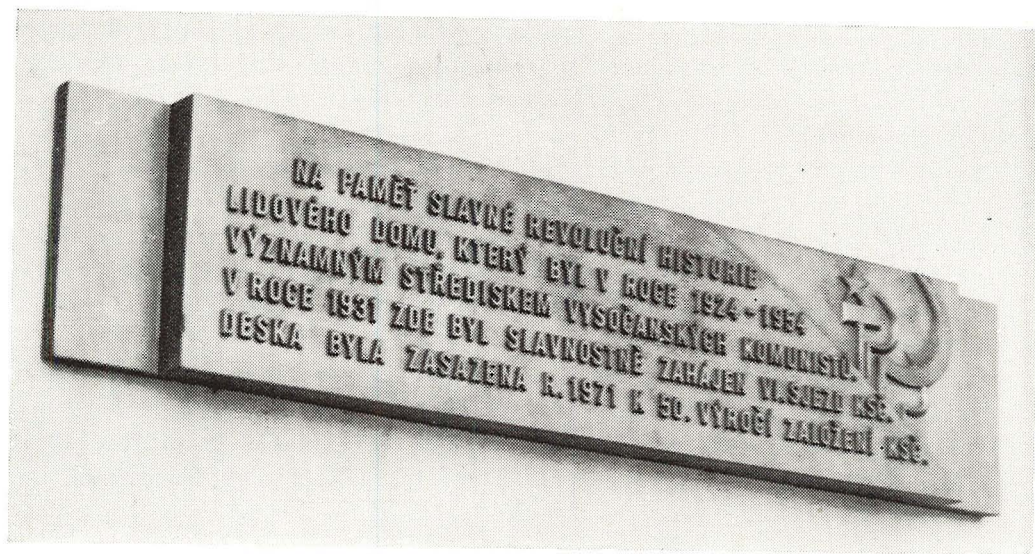
K pokrokovým či revolučním tradicím se dále vztahuje početná skupina památných míst. Jde jednak o veřejná prostranství, ulice, náměstí a náleží sem pražské ostrovy i nezastavěné plochy. Název památné místo označujeme konečně také ta místa, kde stával významný objekt, který ustoupil nové zástavbě města. Například v domě U tří kaprů v Kaprově ulici 8 (čp. 49/I) byla po břevnovském sjezdu v roce 1878 založena Dělnická beseda a od toho roku zde také bydlel Josef Boleslav Pecka. V letech 1879 až 1880 tu měly sídlo i další dělnické spolky. Byla zde i redakce a administrace časopisů *Budoucnost* a *Dělnické listy*. Původní dům byl zbořen a na jeho místě byl na počátku tohoto století postaven nový čtyřpatrový nájemní dům. Podobně již zanikl i tzv. Žlutý domek na Malé Straně v Nerudově ulici 13 (čp. 250/III), kde v roce 1876 začala ustavující konference Československé sociální demokracie. I ten byl na rozhraní 19. a 20. století nahrazen novobaročným nájemním domem. Stejně i dům v Haštalské ulici 5 (čp. 793/I), v němž se dne 12. ledna 1852 narodil průkopník dělnického socialistického hnutí Ladislav Zápotocký. Od začátku století stojí na jeho místě nový nájemní dům.

Velké množství význačných událostí připomínají památníky vybudované dodatečně. To jsou například stély postavené na hlavních směrech, po kterých vstoupila na území města v květnu 1945 Rudá armáda: v Kobylisích, v Šárce, ve Vokovicích, v Suchdole. Ne vždy je památník postaven na místo události, kterou připomíná, ale na místě zvoleném ze zcela jiných hledisek. Například velký pomník Rudé armády na Smíchově — tank na náměstí Sovětských tankistů. Tank na památníku označený číslem 23 symbolizuje první tank, který vjel 9. května 1945 v časných ranních hodinách do Prahy. Připomíná i tank, který byl toho dne na Klárově zasažen střelou z německého děla, přičemž padl jeho velitel gardový poručík Ivan Grigorjevič Gonča-

Lidový dům ve Vysočanech (E. Klímy 8, čp. 291)

Pamětní deska na Lidovém domě ve Vysočanech (E. Klímy 8, čp. 291) připomíná význam tohoto střediska politického života vysočanských komunistů

renko a ostatní členové osádky byli raněni. Úlohu symbolu osvobození Prahy a Československa sovětskými vojsky plní tank umístěný na památníku přesto, že pro památník byl zvolen jiný typ, než byly tanky, které tehdy jako první osvobozovaly Prahu a než bylo obrněné vozidlo zničené na Klárově. Zde šlo o typ T 34, na památníku je

nový tank IS. Tank označený číslem 23 mimoto sice vjel po Kladenské ulici do Prahy mezi prvními a možná jako první, na Klárov se však nepochybně dostal až jako druhý za číslem 24, které zde bylo zasaženo. Tank tedy je umístěn jinde, než kde se odehrály děje, které symbolizuje, a jde o exemplář jiného typu. Jeho ideové i citové působení však uvedenými okolnostmi není zmenšováno.

V praxi mnohdy není hranice mezi památkou a památníkem přesná. Tak např. stély na trasách, kudy 9. května 1945 vstoupila do Prahy Rudá armáda, byly postaveny v roce 1948 a při jejich slavnostním odhalování byli přítomni delegáti ustavujícího sjezdu Svazu československo-sovětského přátelství. Sjezd byl jednou z významných událostí února 1948. Stély jsou tedy nejen památníky osvobození naší vlasti v květnu 1945, ale také památkami na rok 1948.

Zcela zvláštní místo v souboru památek tohoto druhu mají doklady o materiálních podmínkách života lidu, zejména dělnické třídy v minulosti. Např. typické dělnické činžáky, kolonie nebo nouzové kolonie. S výstavbou hlavního města se otázka jejich eventuálního využití stala zvláště aktuální. Stojí přece za to zachovat z nich alespoň vybrané ukázky tak, aby nové generace, které nepoznaly bídu kapitalistické minulosti, dovedly lépe ocenit pokroky, jichž dosáhla výstavba socialismu.

Celý soubor památek, památných míst a památníků pokrokových a revolučních tradic je veličina proměnlivá a jeho obsah se v průběhu času mění. Na jedné straně dnes neustále vznikají hodnoty, které budoucnost jednou bude chránit jako památky výstavby socialismu, na druhé straně však neustále ubývá autentických památek ve prospěch památníků.

Skutečných památek, které vznikly přímo z revoluční činnosti či národně osvobozeneckého boje, máme dnes už málo a ještě méně jich zůstalo v původním stavu. Památky tohoto druhu nebyly v minulosti obvykle ani v úplnosti dokumentovány a trvalo dlouho, než se rozvinula soustavná práce na jejich soupisu. A soupis co nejúplnější a neustále doplňovaný má pro ochranu památek i jejich výchovné využití zásadní význam.

Práce na soupisech památek není v naší odborné praxi ničím novým. Jaroslav Schaller, Johann Maxmilián Schottka, Václav Vladivoj Tomek, František Eckert se ovšem omezili jen na památky ve vztahu k uměleckým hodnotám či historii středověku a raného novověku. Také Soupis památek historických a umělekohistorických v království Českém tehdejší Královské akademie věd nezachycoval památky jiné než umělekohistorické, technické, národopisné. Po druhé světové válce začala vycházet literatura, která věnovala pozornost památkám a památných místům, jež se vztahují k dějinám dělnického hnutí, KSČ a protifašistického boje českého lidu. Ta si ovšem nevytkla za úkol sepsat všechny památky či památná místa, kterých se historické události tohoto druhu dotkly.⁷ Jde spíše o průvodce, ale některé práce postihly takové množství památných míst a natolik je přesně vymezily, že mohly být východiskem dalších soupisových prací.⁸

Úkol pořídit seznam pražských památek pokrokových a revolučních tradic při-

padl pracovníkům Pražského střediska státní památkové péče. Základem vyčerpávajícího spoupisu památek pokrokových tradic a spolehlivým vodítkem práce s nimi by měl být systematický výzkum všech zdrojů informací. Takový výzkum se především musí obrátit k literatuře o českých dějinách, dějinách dělnického hnutí, dějinách KSČ i dějinách Prahy a okolních (připojených) obcí a konečně i k průvodcům po památkách. Musí hledat ve fondech státních i městského archivu, v archívech Svazu protifašistických bojovníků, Revolučního odborového hnutí i závodů, vzít v úvahu tisk, hmotné prameny v muzeích. A nemůže pominout vzpomínky a výpovědi pamětníků.

Založit soupis tak široce a očekávat výsledek v době, jež by odpovídala naléhavým potřebám praxe, to by jistě byl náročný úkol pro celý tým pracovníků, úkol, který by musel být význačnou položkou v plánu instituce. Pražské středisko státní památkové péče ovšem nebylo a není vědeckovýzkumným pracovištěm a pro podobný úkol v jeho

Lidový dům v Hloubětíně, (Hostavická čp. 41) byl za první republiky střediskem místních komunistů a v době nacistické okupace místem jejich ilegálních schůzí

Lidový dům v Hrdlořezích (Pod Tábořem 8, čp. 54) byl střediskem komunistů z Hrdlořez a Malešic a patřil k „rudému pásu“ obcí kolem Prahy

plánu po léta nebyl prostor. Nebyl tu také ani jeden pracovník, jež by popis práce a plán práce zaměřoval na památky tohoto druhu jako na hlavní úkol.

Myšlenka zpracování soupisu památek dělnického a revolučního hnutí, dějin Komunistické strany Československa a protifašistického boje pražského lidu se objevila v roce 1970 a vznikla z iniciativy pracovníků Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (dále jen Středisko). Ti se tehdy zavázali dobrovolně a mimo své úkoly pořídit k padesátému výročí založení strany v co nejkratší době ucelený soupis památek na území Prahy. Práce na seznamu začaly již na podzim 1970 a prvním podkladem pro ně bylo několik dosud vydaných monografií na toto téma (práce Věry Olivové-Pákové, Františka Peťase, Ctibora Rybára, Jaroslava Soukupa a Zdeňka Šolleho), studijní materiály Ústavu dějin KSČ a drobné publikace vydané na některých pražských obvodech. Druhým, neméně významným pramenem byly výsledky práce dobrovolných spolupracovníků na pražských obvodech. Byli to především obvodní konzervátoři, inspektoři kultury, funkcionáři KSČ a skupiny předválečných členů KSČ. Zákonitě tedy šlo jen o práci založenou na dostupné literatuře a publikovaných pramenech, eventuálně na zdrojích, kde zvlášť hrozí nebezpečí z prodlení — tj. na informacích od pamětníků.⁹ Seznam se pořizoval pro pracovní potřebu památkové péče, pedagogických pracovníků, správních orgánů Prahy i pro okruh zájemců o památkové bohatství Prahy.

Výsledky této práce byly shrnuty v prvním náčrtu seznamu památek dějin dělnického a revolučního hnutí, KSČ a protifašistického boje pod názvem Soupis památných míst dělnického hnutí (v lednu 1971). Tento soupis zahrnoval lokalizaci, stavební popis objektu a stručné vyličení historické události, která z objektu či místa tvoří historickou památku. Soupis tehdy obsahoval 160 objektů.

Středisko podrobilo celou tuto práci kritickému zhodnocení a revizi mimo jiné tím, že dalo seznam k dispozici všem spolupracovníkům památkové péče i všem, kteří mohli něco říci k problematice dějin dělnického hnutí, KSČ či k protifašistickému boji našeho lidu. Výsledkem byla další pracovní verze pod názvem Soupis památných míst souvisejících se vznikem a formováním Komunistické strany Československa, k němuž byl připojen přehled středisek dělnického hnutí a KSČ na pražských obvodech. Na základě této práce pak dal odbor kultury NVP podnět k tomu, aby u nejvýznamnějších z objektů byly zahájeny práce na obnově.

K oběma materiálům dostalo Středisko řadu připomínek, především od předválečných členů strany — pamětníků. Své připomínky zaslali také konzervátoři jednotlivých pražských obvodů. Rozbor práce provedl i Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ. Zapracováním všech připomínek vznikla v roce 1972 další pracovní verze soupisu pod

Pamětní deska na Lidovém domě v Kyjích (U kostela 5, čp. 5)

Lidový dům ve Kbelích (Nádražní 7, čp. 244) si postavili svépomocí místní komunisté v roce 1928. Patřil k tzv. rudému pásu kolem tehdejší Prahy

titulem Soupis památek a památných míst dělnického hnutí, KSČ a protifašistického odboje na území Prahy.

Zhruba v době, kdy ve Středisku začínaly a pokračovaly práce na soupise, rozvíjela se podobná činnost i v krajích ČSR. Pro Středisko má největší význam soupis Středočeského kraje (vyšel v roce 1974), který zahrnuje i obce dnes připojené k Praze.

Pracovníci Střediska si byli vědomi metodické náročnosti úkolu a vlastních skromných možností řešit celou tuto problematiku na potřebné úrovni a v potřebném rozsahu. Středisko proto rozhodlo uspořádat v Praze v rámci oslav 25. výročí Vítězného února dvoudenní konferenci s mezinárodní účastí a výstavou pod názvem Pražské památky revolučního dělnického hnutí.

V rámci přípravy této konference byla provedena další revize soupisu a jeho doplnění. Byl vydán ve spolupráci s Pražskou informační službou. Účelem připravované publikace bylo dát nejširšímu okruhu zájemců z řad pracovníků kultury a osvěty, pedagogickým pracovníkům a všem dalším, kteří mohou seznamu pro svou práci využít, pracovní pomůcku.

Seznam v této podobě vyšel v roce 1973 pod názvem Soupis památek a památných míst dělnického hnutí, Komunistické strany Československa a protifašistického odboje v Praze. V této podobě evidoval 227 objektů, které souvisí s dějinami dělnického hnutí (1844—1920), dějinami KSČ (1920—1970), či protifašistického odboje (1939—1945).¹⁰

Tato verze soupisu byla pak doplněna fotografiemi nejdůležitějších památných míst a objektů a s nepatrným doplněním publikována znovu v roce 1975 pod názvem

Praha revoluční, soupis pražských památek a památných míst revolučního dělnického hnutí, Komunistické strany Československa a protifašistického odboje.

Konference Pražské památky revolučního dělnického hnutí se konala 6. a 7. března 1973 v historickém sále holešovické Domoviny. Na konferenci se přihlásilo 214 účastníků, z nichž deset bylo ze zahraničí: dva ze SSSR, dva z PLR, dva z MLR, dva z NDR, jeden z BLR a jeden delegát z RSR. Na konferenci bylo předneseno dvacet tři referátů, z nich šest přednesli zahraniční delegáti. Všechny referáty a diskusní příspěvky byly publikovány ve sborníku Pražské památky revolučního dělnického hnutí, který vyšel ještě v roce 1973.

Konference vyzdvihla památky revolučních bojů lidu, dějin dělnického hnutí, komunistických a dělnických stran, boje proti fašismu a výstavby socialismu jako soubor významných kulturně historických, politických i výchovných hodnot, jako specifickou oblast a nedílnou součást socialistické památkové péče. Zdůraznila ve svých závěrech nutnost zabývat se intenzivněji teoretickými a metodologickými otázkami péče o památky tohoto druhu. Obracela pozornost na památky, jež dokládají internacionální svazky revolučního dělnického hnutí a na některé dosud opomíjené oblasti, jako např. prostředí závodů. Zdůraznila i nutnost rozvíjet spolupráci památkové péče s památkovými institucemi socialistických zemí a s příbuznými institucemi doma.

Výsledky a závěry konference pomohly v činnosti památkové péče dále rozšířit, zpřesnit a upevnit místo památek pokrokových a revolučních tradic. Výsledkem tohoto vývoje byla mj. i skutečnost, že byl v Pražském středisku státní památkové péče od podzimu roku 1974 určen jeden odborný pracovník, jehož stěžejní pracovní náplní se měly stát právě památky tohoto druhu. Důležitým příznakem bylo i zařazování dalších památek z této oblasti do Státního seznamu nemovitých kulturních památek a jejich ochrana podle zákona 22/58 Sb. Tento proces ovšem souvisel s pokračujícím

Pamětní deska na domě,
kde býval hostinec
U Pracných na Proseku
(Prosecká 93, čp. 66)

Lidový dům v Karlíně (Sokolovská 13, čp. 17), v němž bylo v letech 1923 až 1938 ústředí KSČ, kde pracoval Klement Gottwald (v demolici)

poznávacím úsilím, které vyvíjelo Středisko při rozšiřování a zpřesňování soupisu památek a jejich kategorizaci.

V souladu se závěry konference pokračovalo Středisko především v doplňování evidence památek pokrokových a revolučních tradic. K rozhodnutí učinit v soupise památek, které mají vztah k pokrokovým a revolučním tradicím našeho lidu, další krok vedla i praktická potřeba. Publikace Praha revoluční je od roku 1975 již zcela rozebrána a pedagogičtí pracovníci, pracovníci Národních výborů, konzervátoři i pracovníci Svazu protifašistických bojovníků žádali pracovní pomůcku, podle níž by se mohli orientovat v okruhu svého působení. Pro předpokládanou publikaci byl připraven nový text pod názvem Praha pokroková, která bude dána zainteresovaným pracovníkům co nejdříve k dispozici.

Nový soupis vychází ze starší publikace (Praha revoluční, 1975) a přebírá v zásadě její vnitřní uspořádání a řazení, i když se přizpůsobuje formě Státního seznamu nemovitých kulturních památek (1976). Počet údajů doplňuje o další poznatky získané především z literatury, ale i od pamětníků.

Při práci na novém soupisu bylo sice možno opírat se o závěry konference z roku 1973, ale přesto se objevila celá řada problémů. Především problém časového záběru celé práce. Předcházející soupisy Střediska vesměs zahrnuly pouze památky, které se týkaly dělnického hnutí, dějin Komunistické strany Československa a protifašistického boje našeho lidu. Starší práce (charakteru průvodců po pražských památkách) zahrnovaly pokrokové a revoluční tradice v širším rozsahu, tj. včetně starších období.

Připravované vydání soupisu eviduje na 530 památek, památných míst a památníků pokrokových tradic, revolučního a dělnického hnutí, dějin KSČ a protifašistického boje. Zahrnuje tedy i starší období, především památná místa vztahující se k husitskému revolučnímu hnutí. V duchu slov Bedřicha Engelse: „V Čechách dostane každé skutečně národní hnutí nejen proletářskou, nýbrž i silně husitsky reminiscenční příchut“ (z dopisu Karlu Marxovi ze dne 7. března 1856), která dokazují úzkou souvislost mezi husitským revolučním hnutím a dělnickým hnutím v Čechách.

Vyvstala dále otázka, mají-li být do seznamu zahrnuty všechny objekty, které se v závěru práce podařilo dokumentovat, či má-li být proveden výběr a do seznamu zahrnuty jen objekty, které mají celopražský význam. Dosavadní práce Střediska znamenaly všechny známé objekty, u kterých se podařilo zjistit jejich přesnou lokalizaci. Předchozí práce (průvodce) podávaly výběr objektů daný především zvolenou procházkovou trasou.

Nový text soupisu předkládá pokud možno všechny známé objekty s ohledem na to, že je třeba při této příležitosti podat informaci i pro místní potřebu. Toto řešení bylo zvoleno, i když takto dochází k disproporcím, protože ne všechny obvody projevují zájem o evidenci památek místního charakteru a stav památek není pak zachycován rovnoměrně.

Jiným problémem bylo, zda je účelné zařazovat do seznamu i zmínku o domech, které už byly zbořeny. Dosavadní seznamy tyto domy připomínají někdy s poznám-

kou, že původní dějiště historické události již zaniklo. S tímto problémem pak souvisí otázka, zda do seznamu zařadit i pomníky a památníky. Práce typu průvodců se o památnících zmiňují, soupis Střediska je v poslední vydané verzi vynechává, v prvních se o nich zmiňuje jen zcela výjimečně.

Do nového textu byly i nyní zařazeny také ty objekty, které už byly zbořeny a na jejichž místě stojí nová budova s tím, že je čtenář vždy na tuto skutečnost upozorněn. Toto řešení bylo zvoleno proto, že dává větší možnost politicko-výchovného využití soupisu např. ve školách. Kdyby všechny už zaniklé objekty byly ze soupisu vypuštěny, celé úseky dějin dělnického hnutí a všech starších období vůbec by byly automaticky vynechány. Z důvodů větší použitelnosti soupisu v politicko-výchovné práci byly do něho také zaneseny nejdůležitější památníky a pomníky. Toto řešení podporuje i skutečnost, že hranice mezi památkou a památníkem je nepevná, těžko zachytitelná a měnící se. (Např. národní kulturní památka Kobyliská střelnice je od dokončení úpravy v roce 1975 památníkem.)

Bylo konečně třeba řešit i otázku, zda je vhodné a nutné zařazovat do tohoto soupisu památek, jejichž cena je dána výhradně vztahem k významné historické události, i stavební popis a hodnocení architektury. V předchozím soupisu Střediska toto hodnocení bez výjimky bylo a lze dokonce říci, že ve stejném rozsahu, jaký byl věnován popisu historické události. Hodnocení architektury jednotlivých objektů však mělo, jak se ukázalo, matoucí vliv. Zdůraznění bezcennosti stavby vedlo k podceňování uváděné budovy jako památky.

Stavební popisy a hodnocení architektury jednotlivých památek byly proto v novém textu záměrně vynechány, aby se zdůraznila skutečnost, že důvodem pokládat tato místa za památná je jen jejich vztah k historické události. Na většinu objektů tohoto soupisu se nevztahuje a nebude vztahovat ochrana podle zákona a může se stát, že o řadě z nich bude rozhodováno bez vyjádření památkové péče. Jde tedy o to, aby se údajem, že objekt není stavebně hodnotný, nepodněcovalo nežádoucí rozhodnutí. Výjimka byla učiněna u těch objektů, které jsou sice cenné svou souvislostí s významnou historickou událostí, ale jsou vedle toho i významnou památkou stavební či uměleckou a jsou pro tuto svou hodnotu již dávno památkově chráněny. Tam pak je ve stručnosti o tom zmínka.

Protože nový soupis má být pracovní pomůckou, nad to v současné době potřebnou a žádoucí, rozhodlo se Středisko k jeho vydání přistoupit, i když mnohé teoretické problémy zůstávají zatím nevyřešeny a jejich řešení také přesahuje rámec možností a zejména poslání Střediska.

Jen menší část objektů, které dnes Středisko eviduje jako památky či památná místa dělnického revolučního boje pražského lidu a dějin Komunistické strany Československa, či u kterých bude zjištěno, že mají vztah k pokrokovým tradicím našeho národa, můžeme ovšem zahrnout mezi památky ve smyslu zákona 22/58 Sb., tj. chránit je v jejich hmotě. Památkový zájem je třeba sladit s potřebami mohutné výstavby a přestavby Prahy. A s tou se dostávají do rozporu nejčastěji právě ty pa-

Lidový dům v Letňanech (Letňanská čp. 125) byl střediskem letňanských komunistů a patřil k tzv. rudému pásu kolem Prahy

V bývalé restauraci Na Marjance (Bělohorská 35, čp. 262) v Břevnově byl 20. 2. 1921 ustaven československý Komsomol

Pamětní deska na holešovické Domovině (Na Maninách 32, čp. 1149) připomíná, že zde v roce 1929
jednal V. sjezd KSČ

mátky, jejichž hodnota je dána jen vztahem k významné historické události a není vyjádřitelná kvalitami umělecko-historickými. Tyto objekty obvykle nejsou pro svou chudobu a nevýstavnost ozdobami svého okolí ani nově vznikající zástavby. Také jejich vybavenost nenabízí možnost vhodného využití v moderním velkoměstě. A tak jejich často špatný technický stav vede k demolicím. Mnohé z těchto objektů však přitom byly dějištěm významné pokrokové události. Je proto třeba pečlivě vážit a mezi objekty rozlišovat. Z toho důvodu Středisko provádí souběžně s evidencí i kategorizaci všech památek, jejichž cena je dána vztahem k významné historické události pokrokových dějin Prahy, a dělí je do tří skupin. V první skupině jsou objekty, které se staly dějištěm událostí celopražského, případně i celostátního významu. Druhou skupinu tvoří památky, které mají vztah k historické události lokálního významu. Třetí skupina zahrnuje památky, které byly dějištěm události jen epizodní.

Památek první skupiny je v hlavním městě dost, protože celá řada míst byla dlouhodobě významným střediskem revolučního dělnického hnutí. Tyto objekty jsou postupně navrhovány k zapsání do Státního seznamu nemovitých kulturních památek (dále SSNP), tj. zahrnovány do ochrany ve smyslu zákona č. 22/58 Sb. K zápisu do SSNP jsou navrhovány také objekty, které se vztahují k význačným událostem mezinárodního dělnického hnutí (např. místa prokázaného pobytu V. I. Lenina v Praze nebo Typografická beseda, která sloužila v roce 1901 při tajné přepravě Leninovy Jiskry do Ruska).

Tak byly postupně navrhovány k zapsání do seznamu chráněných památek další vybrané objekty: 13. září 1974 osmnáct objektů, 30. července 1975 deset a v průběhu roku 1976 pět. A konečně jako výsledek dalšího studia v následujících letech ještě tři. Lze říci, že počet navržených objektů odpovídá současnému počtu památek této kategorie podle našich současných znalostí.

Mezi objekty, které byly po roce 1974 podle shora uvedených hledisek navrženy

Domovina v Holešovicích (Na Maninách 32, čp. 1149) byla místem konání mnoha dělnických schůzí. Zasedaly zde i sjezdy KSČ (I., II. a částečně V. sjezd)

Střediskem k zapsání do SSNP k ochraně ve smyslu zákona 22/58 Sb., jsou takové jako např. bývalá tiskárna Grafie v Myslíkově ulici 15 (čp. 1959/II), kde bylo vydáváno Právo lidu a kde později nalezla přístřeší redakce Rudého práva. Objekt je zapsán v SSNP pod ev. č. 1967. Pod ev. č. 1802 nalezneme v SSNP dům Domovina v Holešovicích (ulice Na Maninách 32, čp. 1149) — místo konání mnoha dělnických schůzí, ale také prvního a druhého sjezdu KSČ a části historického pátého sjezdu. V SSNP je i bývalý Lidový dům ve Vysočanech (Emanuela Klímy 8, čp. 291), postavený dělníky vysočanského obvodu v roce 1924, centrum silného politického dění, kde 5. března 1931 začal VI. sjezd KSČ. V Lidovém domě se mimoto konaly tělovýchovné a kulturní pořady, např. vystoupení Proletscény či umělecké skupiny El-Car. Došlo tu k řadě významných událostí i v únorových dnech roku 1948 (SSNP — ev. č. 1716). Do státního seznamu byla zapsána i budova bývalé restaurace Na Marjance v Břevnově (Bělohorská ulice 35, čp. 262), kde se 20. února 1921 sešel ilegální sjezd komunistické mládeže (SSNP — ev. č. 1799). Do seznamu byla na návrh Střediska zapsána také budova redakce a vydavatelství Rudého práva Na poříčí na Novém Městě 30, čp. 1048/II (SSNP ev. č. 1765), bývalé sídlo ÚV KSČ Na příkopě 33, čp. 969/I (SSNP ev. č. 1759), i jeho současné sídlo na nábreží generála Ludvíka Svobody 12, čp. 1222/II (SSNP ev. č. 1766). Podle návrhů Střediska byla do státního seznamu zahrnuta také celá řada objektů, které připomínají protifašistický boj českého lidu a KSČ za druhé světové války. Je to například bývalý Petschkův palác v ulici Politických vězňů 20 (čp. 929/II), za okupace sídlo gestapa, a místo utrpení, boje a statečnosti odbojových pracovníků (SSNP ev. č. 1160), budova Českého rozhlasu na Vinohradské třídě 12 (čp. 1409), z níž vyšel signál k počátku Pražského povstání (SSNP v. č. 1865) a Pankrácká věznice na Náměstí hrdinů (čp. 998), kde byli za nacistické okupace vězněni, mučeni a popraveni komunisté a vlastenci a kde je zachována v původní podobě cela Julia Fučíka (SSNP ev. č. 1796).

Jak bylo řečeno, už do první verze Státního seznamu nemovitých kulturních památek hlavního města Prahy, sestaveného v roce 1964, byly zapsány některé objekty, které sice byly dějištěm významných revolučních a pokrokových událostí, do seznamu a do památkové ochrany zákonem č. 22/58 Sb. se však dostaly ne pro svůj vztah k těmto historickým událostem, ale pro svou cenu architektonickou. Tak například Thunovský palác na Malé Straně (Thunovská ulice 25, čp. 193/III) byl do seznamu zapsán jako významná renesanční stavba ze 16. století (SSNP, ev. č. 648), ale beze zmínky o tom, že v jeho zdech našel ilegální působiště za nacistické okupace člen druhého ilegálního vedení strany Miloš Krásný, umučený později nacisty. Podobně byl zapsán pro svou architektonickou cenu také dům U Splavínů na Malostranském náměstí 22 (čp. 36/II), aniž se zaznamenává, že zde měla v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století sídlo Malostranská dělnická beseda, tehdejší nejvýznamnější organizace pražských dělníků (SSNP ev. č. 532). Takových objektů bylo tehdy — s pominutím jejich vztahu k pokrokovým tradicím pražského lidu — zapsáno do Státního seznamu celkem třicet devět. Jen u Pinkasovy synagogy (čp. 23/V) byla

Vila Tereza na Žižkově (Italská 36, čp. 438) byla v době první republiky sídlem sovětského zastupitelství

zmínka o tom, že sem byla umístěna jména 77 297 umučených českých Židů jako památník obětí nacismu (SSNP, ev. č. 455).

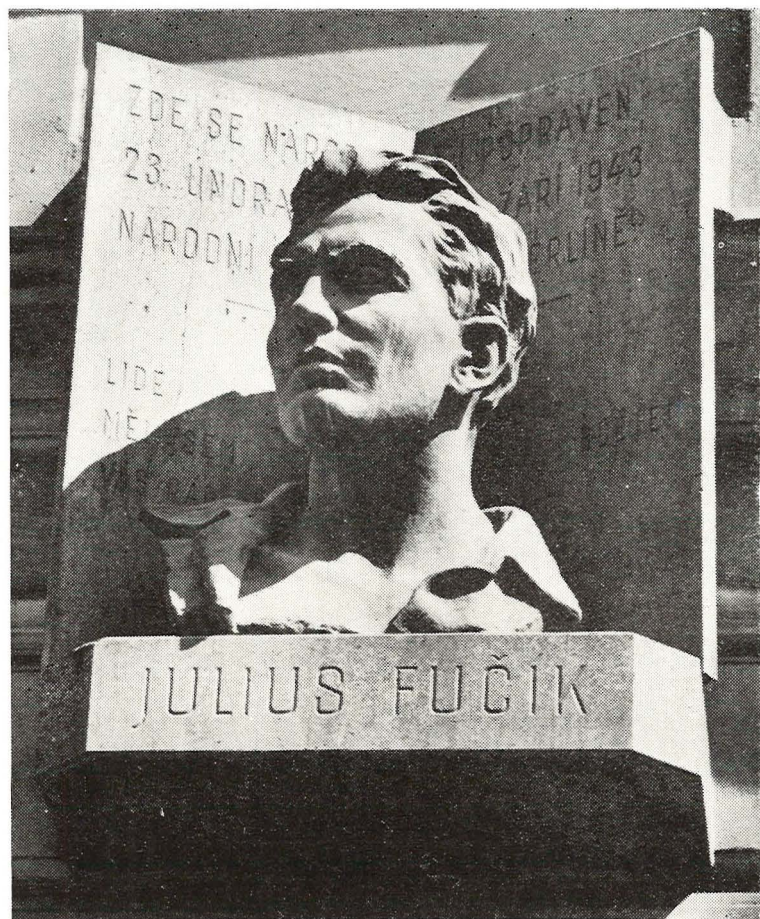
Nová verze Státního seznamu nemovitých kulturních památek Prahy, vydaná Střediskem jako pracovní tisk v roce 1976, již tento nedostatek odstranila; významné události pokrokových dějin jsou ve stručnosti zaznamenány u všech objektů.

Z Rudolfiny (Nám. Krasnoarmejců 1, čp. 79/I) promluvil 22. 9. 1938 tehdejší generální tajemník KSČ Klement Gottwald ke shromáždění lidu, které protestovalo proti souhlasu vlády s odstoupením pohraničních oblastí Německu

Výrazným potvrzením významu, který mají památky pokrokových a revolučních tradic v našem památkovém bohatství, je skutečnost, že jsou památky tohoto druhu zařazovány také do souboru národních kulturních památek, tedy těch památek, které tvoří nejvýznamnější součást národního kulturního bohatství a z rozhodnutí vlády používají zvýšené ochrany.

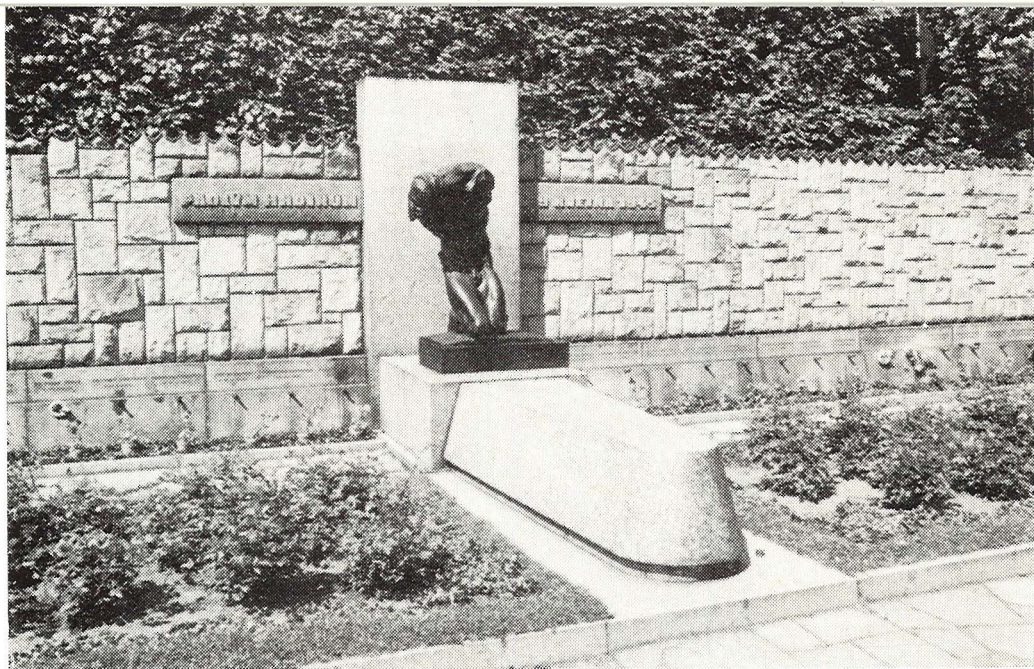
Už dříve byly do tohoto souboru zařazeny vedle Pražského hradu, Vyšehradu, Karlova mostu, Karolina, Národního muzea a Národního i Tylova divadla také Lidový dům v Hyberské ulici (dnešní Leninovo muzeum) a bývalý zájezdní hostinec U kaštanu v Břevnově. Mezi nejceněnějšími kulturními památkami Prahy je chráněna také Novoměstská radnice (čp. 1/II), v níž došlo v roce 1419 k prvnímu revolučnímu vystou-

Pamětní deska na domě, kde se narodil Julius Fučík (Duškova čp. 1041, Smíchov)

pení pražského lidu a která byla také dějištěm celé řady událostí dělnického hnutí minulého století i dějin KSČ. Tradice husitského revolučního hnutí reprezentuje také národní kulturní památka Betlémská kaple. Národní kulturní památkou je i Staroměstské náměstí se Staroměstskou radnicí, která vedle své velké hodnoty umělecko-historické a historické je spojena i s dějinami dělnického hnutí a s počátkem Pražského povstání v roce 1945. Součástí národní kulturní památky Staroměstské náměstí je i palác Kinských (čp. 606/I), z jehož balkónu promluvil 21. února 1948 v době vládní krize Klement Gottwald k historickému shromáždění pracujících. Národní kulturní památkou je také Národní památník revolučních tradic na Žižkově.

Na počest třicátého výročí Vítězného února prohlásila vláda ČSR usnesením ze

Památník padlých v Květnovém povstání pražského lidu 1945 na hřbitově na Malvazinkách

dne 24. února 1978 číslo 70 za národní kulturní památky dalších pět pražských objektů, z nichž tři se národními kulturními památkami staly pro svůj vztah k mimořádně významné historické události.¹¹

Národní kulturní památkou byl prohlášen památník protifašistického boje v Praze 8 Kobylisích — bývalá vojenská střelnice, kde zřídili nacisté v roce 1941 popraviště a kde hromadně zabíjeli odbojáře a české vlastence, zejména v období heydrichiády. Místo bylo upraveno na památník hned po osvobození Prahy v roce 1945 a zásadní úpravy se dočkalo v roce 1975.

Druhým místem, které bylo v roce 1978 prohlášeno národní kulturní památkou, je Čestné pohřebiště rudoarmejců na Olšanech (hřbitov II, oddělení 13, 14) v Praze 3 — na Žižkově. Tímto aktem byl dán výraz trvalé účtě a vděčnosti sovětským hrdinům, kteří padli v bojích proti fašismu.

Konečně třetí nová národní kulturní památka — bývalý Národní dům v Karlíně (Hybešova 10, čp. 14) je místo, které se velmi významně zapsalo do dějin dělnického hnutí. Tady se konal ve dnech 14. až 16. května 1921 ustavující sjezd Komunistické strany Československa.

Do Státního seznamu nemovitých kulturních památek bylo tedy dosud zapsáno celkem osmdesát jedna objektů, které mají vztah k pokrokovým tradicím, revolučnímu a dělnickému hnutí, dějinám Komunistické strany Československa či protifašistickému boji pražského lidu. Některé ovšem byly (v letech 1964—1974) zapsány do seznamu především na základě své uměleckohistorické hodnoty. Další ze zapsaných

objektů pak mají v seznamu zvláštní místo, protože jsou označeny jako národní kulturní památky, tj. památky mimořádné hodnoty, a přísluší jim zvláštní péče. Nejsou v něm zahrnuty památky a památná místa z obcí, které se součástí Prahy staly teprve v roce 1975. Výběr, hodnocení a následné návrhy k ochraně zapsáním do Státního seznamu nemovitých kulturních památek nebyly u těchto objektů ještě dokončeny.

Památky zahrnuté do Státního seznamu nemovitých kulturních památek tvoří první, nejdůležitější skupinu. V uplynulých letech byly do této první kategorie zapřesány i četné památky pokrokových a revolučních tradic právě proto, že mají vztah k historickým událostem podobného druhu. Podmínky pro jejich ochranu se tedy dále zlepšily, což svědčí o pozitivních výsledcích památkové péče na tomto úseku.

Je tu však ještě druhá skupina a do té jsou při prováděném hodnocení zařazovány památky, které mají vztah k historické události lokálního významu. Ty často nelze chránit v celé jejich hmotě. Je však třeba je evidovat a bezpodmínečně, v případech uvažované demolice, pořídit jejich úplnou dokumentaci (kresbou, fotografií, zaměřením, popisem). Je třeba důsledně uplatňovat zásadu, aby po eventuální demolici byla označena pomníčkem či pamětní deskou místa, kde stály.

Tímto způsobem je třeba dodatečně označit také ty objekty, které již v minulosti nahradily významné památky — například místo bývalého hostince U bílé labutě,

Z budovy Husova sboru v Hvězdoslavově ulici (č. 1, čp. 51) nouzově vysílal revoluční rozhlas v době revolučních bojů, a to od 7. 5. do osvobození 9. 5. 1945

kde je dnes obchodní dům Bílá labuť (Na poříčí 23, čp. 1068/II), či místo bývalého hostince U zlatého bažanta, kde stojí od dvacátých let budova využívaná dnes ČSTV, a řadu dalších. Návrh na označení významných objektů tohoto druhu vypracovalo Středisko až do roku 1985.

Třetí skupinu památek, které souvisí s pokrokovými a revolučními tradicemi našeho lidu, jsou památky, které byly dějištěm události jen epizodní a které je třeba pouze evidovat.

Požizování evidence těchto památek a snaha je poznat, třídit a dokumentovat nejsou samoučelné. Směřují především k jejich ochraně a zachování (v duchu znění zákona číslo 22/58 Sb.), ale také k jejich prezentaci formou vhodného využívání. Důležitou položkou v celkové bilanci jsou proto pokračující práce na souhrnném soupisu památek pokrokových a revolučních tradic, které Středisko provádí.

V letech, jež uplynula od konference v roce 1973, byly vynaloženy značné prostředky také na obnovu památek či památných míst, respektive výstavbu památníků pokrokových a revolučních tradic. Nejrozsáhlejší obnovy se dosud dostalo dvěma objektům, které byly dějištěm významných událostí celostátního významu za nacistické okupace. Zásadní a nemálo nákladné opravy a úpravy se dočkala Stará střelnice v Kobylisích. V tzv. Petschkově paláci v ulici Politických vězňů (č. 20, čp. 929/II) vynaložilo ministerstvo zahraničního obchodu značné prostředky na vybudování památníku. Obě tyto akce byly dokončeny v roce 1975 a slavnostně odevzdány veřejnosti v rámci oslav třicátého výročí osvobození Československa.

V popředí zájmu památkové péče stála už po řadu let také otázka obnovy a zejména vhodného využití Lidového domu ve Vysočanech (Emanuela Klímy 8, čp. 291). V tomto domě, který byl za první republiky, ale i po druhé světové válce významným centrem komunistů a dělníků vysočanského obvodu, bylo v roce 1954 umístěno skladiště n. p. Potraviny. Požadavek jeho obnovy a vrácení původnímu využití přicházel z místních organizací KSČ ve Vysočanech a od starých členů strany. Podporovaly jej i Obvodní výbor KSČ v Praze 9 a Městský výbor KSČ v Praze. Proto byl vysočanský lidový dům dokumentován, navržen a zapsán do Státního seznamu nemovitých kulturních památek (ev. č. 1716) a zařazen do programu obnovy pražských kulturních památek. Byl již vyklizen a byla zahájena jeho stavební obnova. Přípravuje se zároveň jeho využití ke kulturně politickým akcím obvodu a zčásti i jako muzea dělnického hnutí Vysočan.

Výsledky, jež zasluhují pozornost a rozvinutí i v budoucnosti, přinesly snahy zapojit do péče o památky pokrokových a revolučních tradic veřejnost, zejména mládež. Účinnou formou využívání památek k výchově mladé generace se stala např. spolupráce Střediska s Ústředním výborem SSM v rámci akce Brontosaurus. V této akci mladí Pražané pečují o čestné hroby na pražských hřbitovech (např. o hroby protifašistických bojovníků a padlých příslušníků Rudé armády), upozorňují pracovníky Střediska na případné nedostatky. Pražští svazáci odvedli velký díl práce také při sepisování památníků, pomníků a pamětních desek na pražských domech a ulicích,

Tiskárna Karla Přády v Troji (Bohnická čp. 58) byla jedním z míst, kde se za okupace tisklo ilegální Rudé právo

Z budovy Čs. rozhlasu (Vinohradská 12, čp. 1409) na Vinohradech vyšel 5. 5. 1945 signál k počátku Pražského povstání. Byl zde sveden těžký boj s fašistickými okupanty

kteří připomínají padlé a oběti z okupace a Květnového povstání pražského lidu v roce 1945. Touto prací mladí lidé pomáhají památkové péči, ale především je v nich pěstován pocit zodpovědnosti za tyto hodnoty a trvalý vztah k památkám tohoto druhu.

Památková péče se však snaží využívat působení památek pokrokových a revolučních tradic na mládež i dalšími formami politicko-výchovné práce. Dosud nejprověřenější a nejúspěšnější formou je již od roku 1965 každoročně opakovaná soutěž pro děti a mládež (studující i učně) s názvem Poznej a chraň památky Prahy. Zařazováním vhodných otázek je soustavně pěstováno u mladé generace vědomí, že místa revolučních a pokrokových tradic, zejména pak památky dělnického hnutí, dějin Komunistické strany Československa a protifašistického boje našeho lidu jsou nedílnou součástí pražského památkového bohatství. Proto byla např. soutěž v roce 1973 věnována památkám, které mají vztah k dělnickému revolučnímu hnutí, dějinám strany a protifašistickému boji našeho lidu, v roce 1975 byla soutěž zaměřena k památkám, které připomínají národně osvobozenecský boj proti nacistické okupaci v Praze a revoluční rok 1945, ročník 1978 připomněl památkami a památnými místy únorové události 1948 a vzpomněl i výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Ročník 1980 byl věnován národním kulturním památkám, přičemž zdůraznil ty, které souvisí s pokrokovými tradicemi Prahy. Další ročník (1981) seznámí mladé lidi s památkami, které jsou dokladem dějin KSČ, technických tradic i zručnosti bezejmenných dělníků.

Další, neméně významnou formou politicko-výchovného využívání památek pokrokových a revolučních tradic je pravidelné zařazování přednášek na toto téma do cyklů, které pořádá Středisko ať již formou lidové univerzity či formou specializovaných přednášek pro zájmové okruhy pracovníků (např. obvodních národních výborů). Využívány jsou i možnosti spolupráce s hromadnými sdělovacími prostředky. Významný byl v tomto směru cyklus o památkách dělnického hnutí v Praze ve Večerní Praze v roce 1975—1976. Řadu příspěvků otiskla také Tribuna a vysílal rozhlas.

S památkami, jejichž cena je dána vztahem k významným událostem dělnického revolučního hnutí, protifašistického boje pražského lidu a dějinami Komunistické strany Československa, je v posledních letech veřejnost seznamována i na stránkách sborníku Střediska Staletá Praha. Byly v něm již zveřejněny statě o památkách a památných místech, které připomínají národně osvobozenecský boj pražského lidu (1977) a revoluční události roku 1948 (1978).

Pozornost památkám pokrokových a revolučních tradic věnují soustavně i další vydávané publikace Střediska, z nichž nejvýznamnější je dnes Zpravodaj dobrovolných aktivit státní památkové péče a ochrany přírody, vydávaný od roku 1976. Na jeho stránkách jsme četli o památkách národně osvobozenecského boje v Praze, o práci s pomníčky padlých a obětí Květnového povstání pražského lidu v roce 1945, o nových národních kulturních památkách, zejména o pietním území — Kobylické střelnici.

Celkový pohled zpět ukazuje, že se od vydání zákona o kulturních památkách podařilo dosáhnout pozitivních výsledků i na poli péče o památky pokrokových a re-

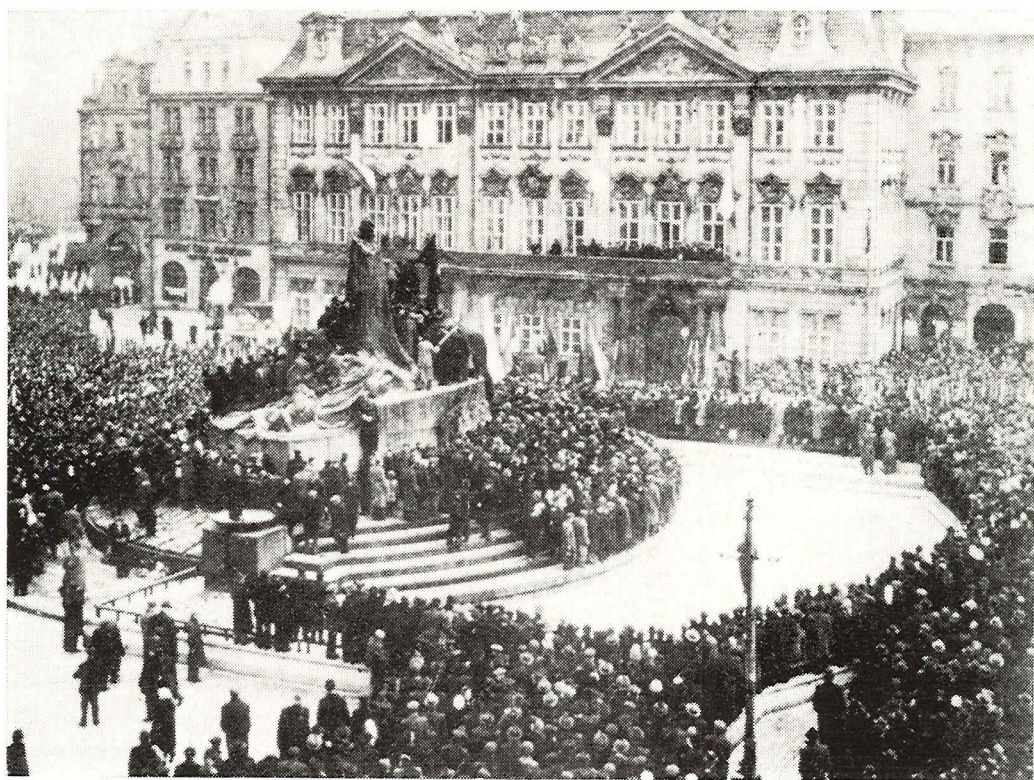
Bývalý hostinec U města Hamburku (Sokolovská 55, čp. 81) v Karlíně, byl významným střediskem Rudých odborů. V roce 1948 se zde scházel celopražský přípravný výbor obrozené Národní fronty

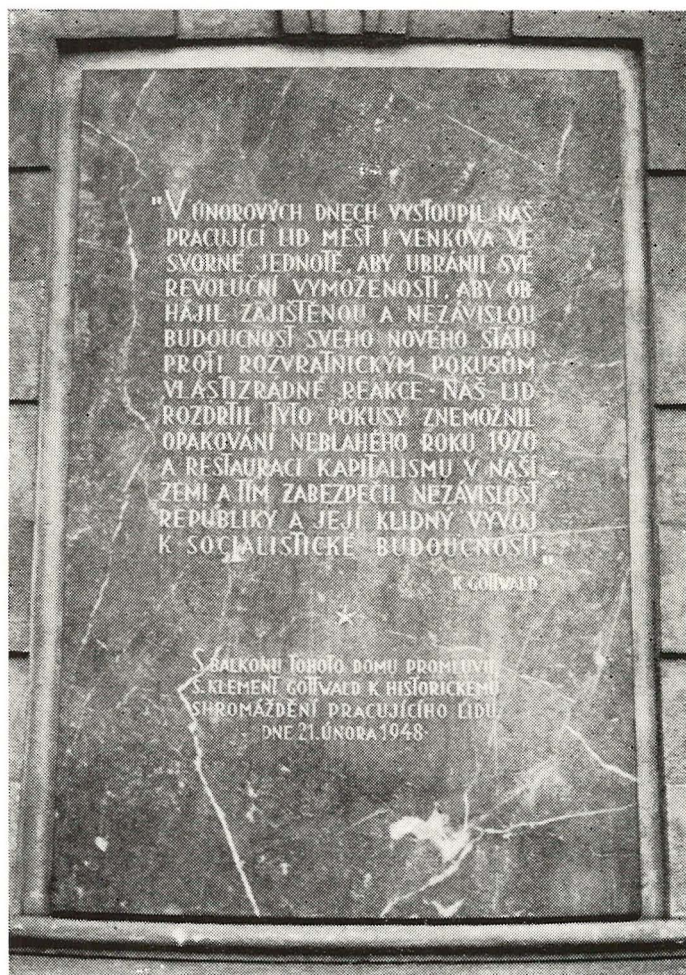
volučních tradic. Že došlo nejen k vytvoření základů systému socialistické památkové péče, ale že se specifickou oblastí a nedílnou součástí této péče stala i práce s památkami pokrokových a revolučních tradic, zejména s památkami na husitské revoluční hnutí, dějiny dělnického hnutí, Komunistické strany Československa a dějiny národně osvobozenického boje proti fašismu. Tyto památky dostaly náležité místo ve Státním seznamu nemovitých kulturních památek a mnohé z nich byly vyhlášeny národními kulturními památkami. Rozšířila a zpřesnila se evidence památek tohoto druhu, rozšířily a prohloubily se svazky s pamětníky. Středisko poskytlo množství podkladů a podnětů pro zachování nebo obnovu památkových objektů či výstavbu památníků. Výsledky přineslo i úsilí zapojit do aktivní péče veřejnost, zvláště mládež a zlepšit propagační práci. To vše naznačuje, že socialistická památková péče učinila také v této specifické oblasti značné pokroky. I tak ovšem zbývá mnoho otázek otevřených a problémů nedorozhodnutých. Jsou tu ještě památkové objekty chátrající nevhodným využitím.

Ve špatném technickém stavu je např. dům čp. 262 na Bělohorské ulici v Břevnově — bývalá restaurace Na Marjance, kde se 20. února 1921 sešel ilegálně sjezd, na němž se sloučily svazy komunistické mládeže český, německý a slovenský (v němž byla organizována i mládež maďarské národnosti) v jednotný Komunistický svaz

Klement Gottwald v únoru 1948 při projevu z balkónu paláce Kinských na Staroměstském náměstí
Manifestace pracujících na Staroměstském náměstí 21. února 1948

Pamětní deska na paláci Kinských připomíná, že z jeho balkónu 21. 2. 1948 promluvil Klement Gottwald

mládeže — Komsomol — sekci Komunistické internacionály mládeže. Pro tuto historickou cenu byl objekt zapsán do Státního seznamu nemovitých kulturních památek (ev. č. 1799). Přesto však je již řadu let nevhodně využíván jako skladiště Elektropodniku hl. města Prahy. Pražské středisko podporuje záměr, aby byl tento dům obnoven a znovu využíván kulturně politicky, a to nejlépe — vzhledem k tradici — mládežníky.

Zůstávají ještě některé celé oblasti, kde je třeba památkový dohled dořešit. Netýká se to jen prostředí závodů (na které poukázaly závěry konference v roce 1973), ale také dalších stránek prostředí, v němž žila dělnická třída. S tím souvisí stále ještě aktuální snaha Střediska o zachování ukázky některé pražské nouzové kolonie, které

vznikaly v Praze ve dvacátých letech kdy tu dělníci nacházeli práci, ale ne ubytování. A jaké pak vznikaly znovu v době krize, kdy byly útočištěm těch, kdo neměli ani na bydlení v pavlačových činžácích. Některé z nouzových kolonií se dožily dneška, ale dnešním požadavkům vyhovovat nemohou. Na druhé straně, budou-li beze zbytků odstraněny, nebude za několik let mladá generace věřit, v jakých podmínkách žili pracující Prahy kapitalistické éry. A vezměme ještě v úvahu, že by se ze zástavby Prahy zachovaly jen výstavné a architektonicky nepochybně cenné stavby pražské buržoazie a z dělnického bydlení jen část kolonie Mrázkova na Smíchově (čp. 702—4), chráněná zákonem o kulturních památkách jako „progresivní typ dělnického bydlení“ (SSNP ev. č. 1908), ovšem jen dělnické aristokracie. Nevznikne v mladých lidech za několik let mylná přestava o tom, jak obyvatelé kapitalistické Prahy žili?

Pražský primátor s. dr. Zdeněk Zuska vyjádřil tuto možnost v referátu na konferenci v roce 1973 velmi výstižně. Řekl: „Domníváme se, že kdybychom například jeden žižkovský činžák nezachovali budoucím generacím, brzo by si mládež nedoká-

Pohled na Václavské náměstí při manifestaci 29. 2. 1948

Národní památník revolučních tradic na Žižkově, NKP

zala představit, jak právě v Praze „pečovala“ buržoazie o úroveň bydlení dělnických rodin nebo rodin nezaměstnaných. Neměla by plastickou představu o tom, co to byly dělnické kolonie nebo pavlačové domy na zmíněném Žižkově, ale nejen tam, také v Karlíně, na Smíchově a v jiných a v jiných dělnických čtvrtích.“¹² Proto i snahu zachovat ukázkou nouzové kolonie, pavlačového činžáku či jiného dokladu dělnické životní úrovně, (samozřejmě v souladu s novou zástavbou — např. uprostřed některého parku jako jakýsi skanzen), je třeba chápat jako součást politicko-výchovného působení na mladou generaci.

Uplynulých sedm let práce na úseku péče o památky pokrokových a revolučních tradic od konference Pražské památky dělnického hnutí bylo naplněno snahou o realizaci závěrů této konference. Kus práce na splnění tohoto úkolu vykonala i Komise pro práci s památkami dělnického hnutí, Komunistické strany Československa a protifašistického boje pražského lidu. Jejími členy jsou významní vědečtí pracovníci — odborníci na tomto úseku i zasloužilí členové strany a další pamětníci. Komise projednávala vhodnost využívání objektů — památek pokrokových a revolučních tradic,

Dnešní sídlo Ústředního výboru KSČ (nábřeží L. Svobody 12, čp. 1222/II)

konceptu jejich politicko-výchovného využívání, otázky dělnického bydlení aj. V práci této komise je významná především účast starých členů strany, kteří jsou nejen pamětníky mnohých z událostí, které zakládají památkovou hodnotu četných objektů v Praze, ale i zkušenými politicko-výchovnými pracovníky.

Péče o památky pokrokových a revolučních tradic je úsek památkové péče, jenž se v předmětu i metodě vyznačuje specifickými rysy. Odlišuje se jimi od ostatních úseků, ať už od péče o památky architektonické a umělecké, či o památky technické. Jsou rozdíly také např. v míře úsilí o zachování komplexu památek v jejich hmotě, jsou i rozdíly v míře úsilí o zachování všech detailů při obnově, jsou i rozdíly ve způsobech využití a zařazení památek do životního prostředí. Nějaká neprostupná hranice však tento úsek od druhých neodděluje. To bylo znát už při tvorbě Státního seznamu nemovitých kulturních památek.

Ze specifiky tohoto druhu památek vyplývá a z popisu vývoje památkové péče na tomto úseku je vidět, jak je důležitá soustavně doplňovaná a upřesňovaná evidence

památek tohoto druhu pro potřeby Střediska i veřejnosti. Středisko není a nebude ani v budoucnu výzkumným ústavem, jenž by mohl v tomto oboru provádět vědecký výzkum, objevovat nové skutečnosti a úroveň poznání zásadním způsobem rozšiřovat. Tím spíše — a to je jeden z podstatných požadavků do další práce na tomto poli — bude třeba i nadále rozvíjet spolupráci s institucemi a společenskými organizacemi, jež mohou výsledky své činnosti obohacovat naše poznání a aktivně přispět ke zpřesňování a doplňování poznatků a evidence. Upřesnit soupis památek tohoto druhu a vydat jej znovu pro praktické potřeby pedagogů, kulturních pracovníků i organizací zůstává důležitou položkou společenské poptávky a závažným pracovním úkolem.

V minulosti, v době, kdy se přistupovalo ke zpracování soupisů památek tohoto druhu, bylo dost zanedbáno zejména při vyjasňování koncepčních otázek, při tvorbě zásad, co do tohoto úseku památkové péče zahrnout, co a jak chránit a využívat. Soupisy se zpracovávaly v podstatě bez důkladně a široce projednaného záměru, který by byl zdůvodněnou odpovědí na pozdější rozmanité a často protichůdné připomínky a požadavky. Příliš mnoho věcí se pak upřesňovalo až v průběhu práce na soupisech. Požadavek soustavnějších teoretických a metodologických úvah, vytyčených už konferencí v roce 1973, zůstává v platnosti.

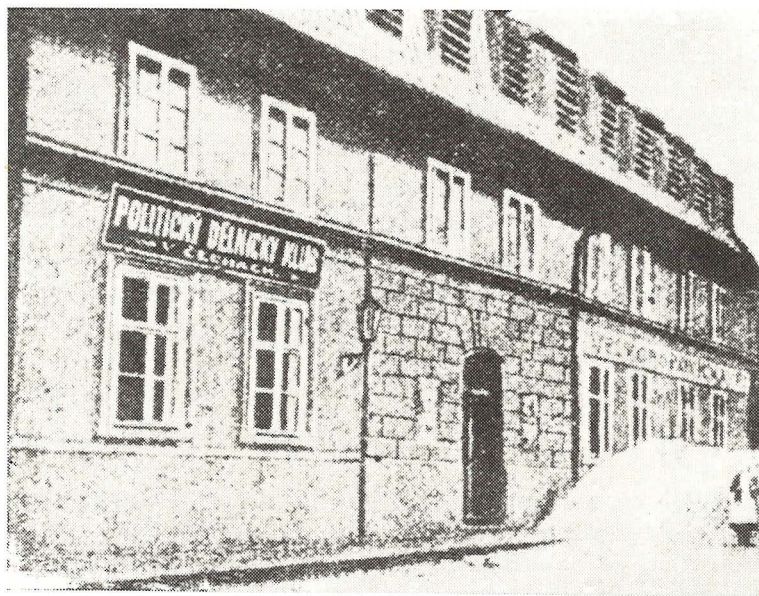
Nejen v památkové péči, ale i např. v našem muzejnictví, se řeší vysoce důležité otázky dokumentace současnosti, respektive nejnovějších období našich dějin, období výstavby socialismu. Vypracování zásad co a jak chránit z dokladů významných činů naší současnosti je jedním z hlavních úkolů, které má památková péče před sebou. Potíže a nedostatky, které památková péče má se zajištěním či ochranou památek staršího období, měly by se jí stát varováním i poučením.

Zákon označuje péči o památky za úkol všeho lidu. Zkušenost uplynulých let ukázala, že vztah k památkám pokrokových a revolučních tradic a pocit zodpovědnosti za ně lze ve veřejnosti pěstovat nejen informacemi, poučením a propagací, ale také, a to zvláště účinně, povzbuzením zejména mládeže k aktivní spolupráci. Také práce na tomto poli zůstane mezi trvalými a závažnými úseky péče o památky pokrokových a revolučních tradic. Vztah pamětníků a zvláště starých členů strany tu dosud může působit jako příklad a vzor. Rovněž spolupráce s nimi zůstane jednou ze zásad v tomto druhu činnosti.

Poznámky

- 1 Památky a životní prostředí Prahy. Symposium ve dnech 21.—24. 10. 1975. Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody 1975.
- 2 Krejčí, K.: Praha legend a skutečnosti, Praha 1967.
- 3 Baldin, V. I.: Architektonicko-umělecká dokumentace památníků a památných míst v SSSR, sborník Pražské památky revolučního dělnického hnutí, Praha 1973, str. 38 an.
- 4 Nejedlý, Zd.: Komunisté dědici velikých tradic českého národa, sborník O smyslu českých dějin, Praha 1952, str. 298.

- ⁵ srv. Státní památková péče v Praze, Documenta Pragensia, 1978.
- ⁶ Materiál Pražského střediska památkové péče a ochrany přírody byl schválen Radou NVP dne 22. 12. 1964; rozmnožen pro pracovní potřebu.
- ⁷ Olivová — Páková, V.: Praha v revolučních tradicích, Praha 1952. — Soukup, J.: Tři procházky Prahou hrdinskou, Praha 1960. — Soukup, J.: Prahou revolučního a dělnického hnutí, Praha 1972. — Soukup, J. — Rybár, C.: Praha, město revolučních tradic, Praha 1972. — Peřas, F.: Památky a památníky revolučního dělnického hnutí v Praze, Praha 1961. — Šolle, Zd. — Mencl, V. — Richtero-
rová, Ž.: Praha hrdinská, Praha 1961.
- ⁸ Soukup, J.: Tři procházky Prahou hrdinskou, Praha 1960. — Soukup, J.: Prahou revolučního a dělnického hnutí, Praha 1972.
- ⁹ O počátcích práce na soupisu viz — Šperling, I.: Metodika soupisu památek dělnického revolučního hnutí v Praze, Sborník Pražské památky revolučního dělnického hnutí, Praha 1973, str. 28 an.
- ¹⁰ U každého objektu zachytil soupis tyto údaje:
Topografické zjištění (obvod, místo, ulice, číslo popisné a orientační) — Charakter ev. název ob-
jektu, využití — Označení, ke které skupině patří (dělnické hnutí — Komunistická strana Česko-
slovenska — protifašistický odboj) — Zjištění, zda je objekt chráněn zákonem 22/58 Sb. — Stručný
popis a zhodnocení stavební hodnoty objektu — Zhodnocení stavebního stavu objektu — Stručné
vyličení skutečnosti, na jejímž základě byl objekt zařazen do tohoto seznamu.
Evidování uvedených údajů dodržují i všechny další seznamy památek tohoto druhu, které dosud
vypracovali pracovníci Pražského střediska.
- ¹¹ Zpravodaj dobrovolných aktivit státní památkové péče a ochrany přírody v Praze 5/1978.
- ¹² Zuska, Zd.: Aktuální problémy výstavby Prahy a ochrany památek dělnického hnutí, sborník
Pražské památky revolučního dělnického hnutí, Praha 1973, str. 87.

Bývalý hostinec U Pštrosů (Pštrossova 18, čp. 196/II) byl sídlem dělnických spolků. Od poloviny osm-
desátých let tu sídlil Politický dělnický klub v Čechách, středisko dělnického hnutí